

Максименко І. Г.

кандидат пед. наук, доцент,
Криворізький технічний університет

Шепеленко Т. Л.

кандидат пед. наук, доцент,
Криворізький економічний інститут

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО АСПЕКТІВ НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовується необхідність гармонізації інтелектуального і емоційного факторів як засобу підвищення результативності навчального процесу.

Ключові слова: інтелект, емоції, гармонізація, навчальний процес.

В статье обосновывается необходимость гармонизации интеллектуального и эмоционального факторов как средства повышения результативности учебного процесса.

Ключевые слова: интеллект, эмоции, гармонизация, учебный процесс.

In the article the necessity of harmonization of intellectual and emotional factors is grounded as to the mean of increase of effectiveness of educational process.

Keywords: intellect, emotions, harmonization, educational process.

Постановка проблеми. Глибокі соціальні, економічні й духовні зрушення, що відбуваються в Україні, спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, гармонії стосунків з навколишнім середовищем, суспільством. Практична реалізація визначених завдань потребує внесення суттєвих змін в навчальний процес вищої школи.

Навчання є активною пізнавальною діяльністю, яка спрямована на засвоєння знань, вироблення умінь і навичок, формування гармонійно розвинutoї особистості. В структурі особистості виділяють такі найважливіші сфери: раціональну, емоційно-чуттєву і вольову.

Досвід переконливо свідчить, що сучасна вища школа спрямовує свої зусилля здебільшого на розвиток раціональної сфери студента. Тому, в традиційній системі навчання перевага надається парадигмі «знаннєцентризма», сутність якої полягає в абсолютизації наукових знань. Звичайно, знання є важливими соціальними цінностями, які сприяють соціалізації індивіда, входженню людини в соціум. Проте, при такому підході знання стають абсолютною цінністю і заслоняють собою саму людину. В силу цього, знання не завжди набувають особистісного сенсу та не стають системою цінностей для студентів, а навчання здійснюється як знеособлений процес. Зосередженість уваги переважно на інтелектуальному факторі навчання без урахування емоційного компоненту негативно позначається на якості освіти і формуванні цілісної особистості майбутнього фахівця.

Тому, в останній час у світлі ідеї гуманізації освіти все більше утверджується особистісно-розвивальний підхід у навчанні, який вимагає такої організації навчального процесу, який породжує гармонію трьох способів освоєння дійсності: пізнавального, емоційного і дієвого. Виходячи з того, що дієва сфера особистості є сплавом розуму і почуттів, практичним втіленням перших двох сфер, стає зрозумілою необхідність посилення інтеграції інтелектуального і емоційного факторів навчання.

Аналіз останніх публікацій. Означена проблема була предметом дослідження Я. А. Коменського, Дж. Локка, К. Д. Ушинського, їй приділяли велику увагу психологи В. К. Вілюнас, Б.І. Додонов, А. В. Запорожець, К. Ізард, С. Л. Рубінштейн. Значну увагу пошуку шляхів емоційного розвитку особистості в навчальному процесі надавали українські педагоги О. Духнович, В. О. Сухомлинський, І. Д. Бех. Проте питання єдності інтелекту і емоцій в навчальному процесі вищої школи залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті. Розкрити сутність інтелектуального та емоційного факторів та обґрунтувати необхідність їх гармонізації в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. В умовах, коли суспільство стає все більш раціональним і технократичним, виникає суперечність між потребами суспільства у всебічно розвинутих особистостях та реальністю нашого сьогодення, питання гармонізації інтелектуальної і емоційної сфери студентів в навчальному процесі особливо актуалізується. Психологічними дослідженнями доведено, що засвоєння знань потребує їх розуміння і осмислення, яке неможливе без переживання знань. Усе «інтелектуальне» може бути усвідомлене тільки через «емоційне».

У психологічній літературі інтелект (латинське *intellectus* – відчуття, сприймання, розуміння усвідомлення, пізнання, розум) – це відносно стійка структура розумових здібностей людини, що забезпечують здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і засвоювати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати (Б. Г. Ананьєв, Н. С. Лейтес, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов). Формування інтелекту відбувається процесі цілеспрямованої діяльності і, насамперед, пізнавальної.

Але психологічними дослідженнями доведена залежність інтелектуального розвитку від емоційно-вольових особливостей особистості.

Тому в навчальному процесі необхідно пробуджувати в студентів «почуття здивування та радості відкриття» (В. О. Сухомлинський), що неможливе без формування емоційної сприйнятливості. Навчання може стати цікавою, захоплюючою справою тільки за умови зв'язку між думкою і емоціями.

Поняття «емоції» як одне з базових понять психології, є складним і багатозначним і визначається як «психічне відображення в формі безпосе-

реднього переживання життєвого смислу явищ і ситуацій, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Будучи суб'єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності по їх задоволенню, спонукаючи і спрямовуючи її» [1, с.407].

На думку С. Л. Рубінштейна, емоції виражають стан суб'єкта і його ставлення до об'єкта і вирізняються полярністю, тобто можуть бути як позитивні, так і негативні [3].

Виходячи з цього можемо стверджувати, що через емоції виражається ставлення студента до процесу навчання, а тому стосовно пізнавальної діяльності емоції також можуть виступати як в пасивній ролі так і в ролі активного засобу навчального процесу, сприяючи підвищенню якості освіти.

Наявні ж спеціальні дослідження і практика свідчать, що в майбутніх педагогів не розвинута належним чином емоційна культура. Вони проявляють нездатність установлювати смислові зв'язки між подіями та власними переживаннями, стримувати негативні емоції, співвідносити характер емоційної поведінки з реальними її наслідками.

Все це є результатом того, що в навчальному процесі вищої школи недостатньо використовується «мова емоцій». Бідність і недиференційованість «емоційного словника» студентів і викладачів призводить до формування особливого типу мислення, в якому дуже вузько представлений їх внутрішній світ, що негативно позначається на розвитку особистості. Практика ж свідчить, що інтелектуальний розвиток особистості визначається в значній мірі її емоційним відгуком до навчальної інформації і процесу навчання.

Але значимість емоцій у навчальному процесі не означає, що інтелектуальна діяльність має поступитися. Ефективність навчання потребує не пріоритету емоцій, а «злиття думки й почуття, гармонії розуму і серця, в якій серцю належить найтонша, найніжніша мелодія» [4, с. 510].

«Самі емоції людини, як стверджує С. Л. Рубінштейн, являють собою єдність емоційного і інтелектуального, так само як пізнавальні процеси зазвичай створюють єдність інтелектуального та емоційного» [3, с. 552].

Емоційна забарвленість навчальної діяльності позитивно впливає на пізнавальні процеси студентів, впевненість у своїх силах, переживання незвичності прийнятого правильного рішення, що сприяє більш швидкому і міцному засвоєнню знань. В той час, коли негативні емоції (страх, незадоволеність собою та викладачем, образа, напруженість, невпевненість та ін.) призводять до формування байдужого ставлення до навчання, гальмують внутрішнє хотіння творити, що порушує пізнавально-емоційну цілісність особистості [1].

С. Л. Рубінштейн прийшов до висновку, що позитивний чи негативний характер емоцій визначається тим, в якій залежності знаходиться дія, яку виконує індивід, або дія, якій він піддається в позитивному або негативному відношенні до його потреб, інтересів, установок [3]. Виходячи з

цього, викладачу необхідно знати ставлення студентів до навчання, яке складається із оцінки різних аспектів навчального процесу (змісту, форм, способів організації) з точки зору їх особистих індивідуальних потреб і мети, які можуть співпадати, або не співпадати повністю чи частково з метою навчання. Мета навчання задається зовні, мета ж учіння визначається вираженими в ній індивідуальними потребами і мотивами, які сформувалися в попередньому досвіді студента [5, с. 130–131].

Тому, завдання навчання полягає в тому, щоб наблизити структуру індивідуальних і суспільних потреб, тобто забезпечити прийняття студентами суспільно значимої мети навчання в якості особистісно значимих цілей учіння. Таке злиття суспільно і особистісно значимих цілей забезпечується мотивацією навчання. А суб'єктивною формою існування мотивації, на думку, С. Л. Рубінштейна, є емоції.

Тобто, емоції сигналізують особистості про значимість (незначимість) об'єктів, а тому активізують навчальну діяльність. Не дивлячись на те, що мотиви виконують спонукальну функцію у навчанні, а емоції відображають і корегують протікання мотиваційних процесів, їх взаємозв'язок сприяє трансформації об'єктивної значущості навчальної діяльності в особистісно значимість. Позитивні емоції, які виникають в даному випадку, сприяють формуванню мотиваційної готовності до засвоєння навчальної інформації.

В реальній практиці викладачі часто не вбачають зв'язку між емоціями і пізнавальними потребами, або взагалі ігнорують емоційний чинник. Формування емоційної сфери потребує від викладача доброзичливого відношення до студента, поваги до його гідності, що неможливе без створення на заняттях емоційно позитивного клімату.

Отже, емоційна сфера не протиставляється інтелектуальній, не є тріумфом одного процесу над іншим, оскільки – це унікальне перетинання їх обох [2]. Тільки за умови гармонізації інтелектуальних і емоційних зусиль студента можна чекати позитивних результатів у навчанні. Перебільшення ролі інтелектуального і недооцінка емоційного чинника заважає отриманню в навчальному процесі бажаних результатів. Позитивне емоційне ставлення до навчання робить його особистісно значущим і стимулює формування пізнавальних інтересів, потреб, що підвищує якість засвоєння навчальної інформації. Тому сучасний етап розвитку освіти потребує переходу до особистісно-гуманістичної парадигми, яка забезпечує гармонізацію інтелектуального й емоційного факторів навчання.

Висновки. Таким чином, емоції посідають істотне місце у навчальній діяльності. Вони, виникаючи в умовах діяльності, виконують важливу роль у мотивації, а включившись у процес формування особистісної спрямованості, емоції як цінності, визначають позитивне емоційне ставлення до навчання, роблять його особистісно значущим. При організації процесу навчання, викладачу необхідно виходити з того, що емоції, з одного боку,

залежать від діяльності, а з іншого, – впливають на її результативність. Вплив емоцій на успішність діяльності зростає, якщо вони не тільки супроводжують діяльність, а й передують їй. Тільки за умови гармонізації інтелектуальних і емоційних зусиль студента можна чекати позитивних результатів у навчанні.

Література

1. Вилюнас В. К. Основные проблемы психологической теории эмоций В. К. Вилюнас // Психология эмоций : тесты. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 3–26
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб : Питер, 2002. – 752 с.
3. Краткий психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко] ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
4. Орме Гиту Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха / Гиту Орме ; [пер. с англ.]. – М.: КСП+, 2003. – 432 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Эмоции / С. Л. Рубинштейн. – Питер : СПб, 2002. – 720 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. / В. О Сухомлинський: – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 678 с.
7. Якунин В. Я. Педагогическая психология : учеб. пособ. / В. Я. Якунин. – СПб : Изд. Михайлова В. А., 2000. – С. 130–131.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2011 р.